

Прочитати слику у дрвету

Немања Радуловић. *Слике, формуле, једноставни облици*. Београд: Чигоја штампа, 2015, 233 стр.

Први утисак који на читаоца остављају студије Немање Радуловића тиче се изузетне ауторове ерудиције, ненаметљиве и софистициране. Захваљујући њој радове у овој књизи одликује готово енциклопедијски карактер: аутор објашњава кључне термине, упућује на значајне теоријске поставке и њихове представнике, региструје трансформације одређених идеја, њихове утицаје и развој, дефинише своје методолошке позиције и слично. У зависности од статуса појаве којом се бави (од примарног или секундарног значаја за истраживање), представља мање или више исцрпне историје рецепције и проучавања. Све то омогућено је систематским, студиозним и дуготрајним проучавањима изузетно обимне и разноврсне литературе, оне која не припада једино оквирима фолклористике, историје и теорије књижевности, напротив. Ставови које аутор заступа резултат су суптилног промишљања, утемељени и јасни, критичка дистанца је увек образложена, полемика рационална, са изношењем релевантних ставова, уз уважавање другачијег мишљења. Такво поступање можда најбоље илуструје реченица којом Н. Радуловић у уводној студији квалификује један од могућих начина истраживања феномена визуелности: „Можда се пре ради о промени угла гледања него о превредновању појмова. Такав угао не искључује друге приступе него са њима формира вишедимензионалан приступ текст“ (стр. 48).

Књигу чине следеће студије: *Визуелни карактер усмене формулативности, Дрво света. Визуелна формула и поетика жанрова, Ноћас ће миш и мачка заједно спавати. Прилог поетици малих форми, Подводна митологија у слици света савременог езотеризма, Необогумилство: историја и митологија*. Њеним додатком треба сматрати *Уводне напомене, Предметни индекс, Напомену и Белешку о аутору*.

У раду под насловом *Визуелни карактер усмене формулативности* Н. Радуловић истражује слику као битну компоненту усмене формуле. Слика се може уочавати на различитим нивоима текста – од формуле, делова формуле, низа стихова до текста као целине. Може се реализовати у свим жанровима, усклађена са њиховом поетиком. Основни услови за регистровање слике као формулативне категорије, без обзира на то у којим се нивоима текста уочава, јесу поновљивост и припадност фонду традиције. Предложена је употреба термина *визуелна формула*, односно *формула у*

ширем значењу. Радуловић указује на развојне форме доживљаја визуелности – од описа ка истраживању технике описа, говори о поређењу филмских поступака са техником епског приказивања, региструје различите приступе значењу појма визуелно и, издвајајући свој приступ из доживљаја усменог као текста, упућује на потребу посматрања феномена визуелног у контексту усменопоетског језика као таквог, повезивања визуелног и формулативног. Сажет преглед визуелних формула у усменим жанровима далеко је од таксативног ређања слика. Напротив, примери се региструју, анализирају, истиче се степен „еластичности“ визуелног. У раду је заступљена теза о *спремишту традиције* (Лаури Хонко) сачињеном од форми које прелазе из жанра у жанр, прилагођавајући се сваком од њих, или, у другом случају, припадајући само одређеном жанру. Региструјући аспект визуелног у нивоима памћења (памћења колектива и индивидуе која обликује и изводи дело усмене књижевности), аутор упућује на приступе у којима запажену позицију има истицање мнемотехничког карактера слике. Поред непосредне слике, важну улогу у процесу имају секвенцијалност, ређање и повезивање одређеним редоследом, као и посебна техника памћења. У складу са истраживачким поступцима, типичним за приступ проблемима којима се бави, Немања Радуловић ни завршни део рада (посвећен правцима могућих проучавања) не исцрпљује низањем: помен готово сваког од потенцијалних истраживања праћен је сажетим објашњењем, примерима који илуструју значај и слично. Ова се обимна студија може сматрати изузетно важном за савремена приступања истраживању једног од темељних питања технике и теорије усменопоетског стварања. Аналитичко-синтетичко језгро распоређено је у оквиру следећих подналова: *Уводне напомене: теорија формуле и њена ревизија; мултиформа, Предлог: визуелно схватање формуле, Истраживања; визуелност епике; визуелно и фолклор; визуелно и формулативност, Кратак преглед визуелних формула у српској усменој традицији, Меморија и мнемотехника: а) Визуелност памћења и културно памћење; б) Важност слика пута и кретања; в) Умеће памћења – паралеле; г) Паралеле, Предлози за даље истраживање.*

Слика дрвета на чијим опозитним границама (врху и корену) бораве орао и змија који се сукобљавају посматрана је у раду *Дрво света. Визуелна формула и поетика жанрова* и анализирана као визуелна формула карактеристична за различите усмене жанрове (мит, бајка, лирска песма, прича о животињама, басна) и традиције (словенска, индијска, античка). Пратећи статус ове слике у поменутих облицима, између осталог и преко елемената времена, простора, актера, Немања Радуловић показује како ментална представа (ментални космограм) дрвета света постоји и трансформише се у складу са поетиком жанрова у којима се налази, у појединим примерима зависећи од културних и религиозних матрица. Одређујући је као визуелну формулу, будући да се у усменууметничким и писаним текстовима који

су послужили као грађа појављује независно од метричких или синтаксичких законитости, аутор упућује на њену флескибилност и способност прилагођавања контексту културе. Њена „егзистенција“ и адаптација у оквиру различитих усмених жанрова посредно показује и основне карактеристике поетике датих жанрова, открива и „специфичан доживљај света који разликује мит од бајке или лирске песме“ (стр. 75). Да радове Н. Радуловића одликује пружање ширег контекста проучаваних појава, изузетно функционалних и информативних пасаж (чак и кад би се посматрали као самостални сегменти) показује у овом раду нпр. део о индијским причама о животињама и њиховим паралелама са европском басном (регистроване су разлике, специфичности, али је запажено и оно што их чини повезаним – животињски свет платформа је за приповедање о људима, њиховој природи и релацијама у друштву, мудрост и поруке усмерене су ка разумевању, прихватању и употреби у свакој новој сличној околности).

Проблемом формуле и одређивања жанровских карактеристика које утичу на обликовање елемената књижевног „текста“ аутор се бави у раду *Ноћас ће миш и мачка заједно спавати. Прилог поетици малих форми*. Компаративним приступом истражују се искази у чијој је основи апострофирање заједништва представника животињског света, супротстављених и непријатељских, заједништва у коме су њихове основне улоге (ловац : ловина) маргинализоване и негиране. Стилско средство адинатон посматра се у различитим традицијама, усменој и писаној (античка, старохебрејска), анализирају се његове функције и варијанте. Сам израз *ноћас ће миш и мачка заједно спавати* пореди се са тзв. временским пословицама, изрекама, фразеологизмима, али се истиче и његова специфичност и самосвојност, истражује могућност утврђивања припадности одговарајућем жанру. Анализа и одређивање жанровске припадности овог исказа показује у коликој мери коначно обликовање зависи од поетичких законитости датог жанра, као и, са њима усклађене, формираних слике света.

Прецизно дефинисање предмета истраживања, методологије и циљева, као и основних термина (са упућивањем на различите могућности њиховог тумачења) одликује и рад *Подводна митологија у слици света савременог езотеризма (Теозофија, Њу ејџ, Пут леве руке)*. Будући да се бави феноменом представе о потонулим световима у неколиким облицима савременог езотеризма, Радуловић упућује читаоца у основне одлике ових учења. Одговарајуће информације (представници, научна рецепција, карактеристике) нису само представљене, оне су систематично изложене, јасне и мултифункционалне. И овај Радуловићев рад препознатљив је по динамичном излагању, повременој децентној иронији, обиљу података који сведоче о познавању ширих сфера религиозног мишљења, науке о њима, поп културе итд. У представљање и анализу акватичких наратива (тема-

тика пропасти света, мит о Атлантиди и њеном повратку, бића на дну воденог пространства и слично) укључени су сегменти о процесу преобликовања научних, емпиријских података у оквирима разних езотеричних учења. Аутор запажа како се одговарајући наративи усклађују са основним представама поменутих езотеријских рукаваца и сведоче о примеру веома живог „унутрашње-езотеријског дијалога“. Нарочито су инспиративни сегменти посвећени анализи утицаја књижевних текстова Х. Ф. Лавкрафта на учења појединих магијских покрета.

Врло функционалним уводом, посвећеним разним питањима која се тичу богумилског покрета – са позиција историје и историје религије, започета је студија *Необогумилство: историја и митологија*. Аутор се бави досадашњим проучавањима богумилског покрета и представља неке од важних тема: везе богумилства са старим и новим религиозним и езотеријским учењима, однос појмова гноза и гностицизам, територијална распрострањеност и путеви ширења богумилства, социјални статус богумила и тако даље. Поред тога, бави се и научном рецепцијом, упућујући на утицај друштвено-политичких и идеолошких ставова типичних за период у коме настаје одређено истраживање. Истовремено, читалац бива упознат са проблемом приступа богумилизму са позиција различитих наука (историографије, историје религије, антропологије), као и са тезама о могућем утицају савремених езотеријских покрета на неке од поменутих наука (историографија). Радуловић избегава једноставно „ређање“ теорија и научних, као и квазинаучних, ставова: систематизује их према одговарајућим темама и излаже своје ставове о рецепцији ове проблематике (видети нпр. коментарисање тзв. антисекташке литературе, стр. 159). У средишту ауторовог интересовања налази се, свакако, феномен необогумилства (поред осталог, нпр. однос савремених езотеријских учења према богумилству као гностичком претку, једној од карика у „ланцу преношења гнозе“). Делови ове студије обликовани су према следећем моделу макро/микро-структуре: у оквиру сваког сегмента (*Универзално бело братство – Бугарска; Позив на обнову – случај Протић; Необогумилство данас; Береславски*) региструје се историјат покрета, основне карактеристике учења и однос према богумилству, научна рецепција, типови утицаја (култура, религија), ширење на друге просторе и слично. Радуловић анализира појаве, издваја карактеристике којима се одређене идеје у оквиру езотеријских учења ослањају на богумиле или се са њима повезују, указује на нове слојеве, условљене културним, политичким, друштвено-историјским околностима. Прецизно, научнички дистанцирано, утемељено, јасно. Поред тога, када се чини неопходним, он пружа праве мале историјате одређених тема којих се дотичу поменута учења. Теме се прате кроз више нивоа – од изворних (књижевних, религијских), преко гностичких списа до текстова модерне књижевности и савремених религијских покрета (видети нпр. тему

постања, стварања света и човека; преображаја, трансформације духа и унутрашњег сунца). Аутор у сваком сегменту посвећује пажњу историји рецепције, указује на различите приступе проблемима (од научних до популарних), на њихов карактер (полемика, апологија...) итд. Управо захваљујући изузетној ауторској обавештености, систематском излагању и јасним закључцима, читалац се сналази у идејним сферама савремених езотеријских покрета и група, које понекад представљају праве мале конгломерате адоптираних и адаптираних елемената богумилских, гностичких и разних других учења.

Радове у овој књизи на својеврстан начин повезује насловна страна. На њој је асирски рељеф на коме је представљено дрво нара у функцији дрвета живота, у чијем је врху сунчани диск са крилима и антропоморфном представом асирског божанства. Мотиви дрвета, божанства у представи сунца и орла, доброг/злог бога отварају и затварају, повремено и прожимају изузетно сложену Радуловићеву расправу о древним представама и симболима, њиховој деривацији и трансформацији у књижевности, уметности и религијским учењима.

Изузетно значајна награда „Миле Недељковић“ додељује се најбољем остварењу из области савремене српске науке о фолклору (етнологија, антропологија, усмена књижевност, етномузикологија). У 2016. години додељена је професору Немањи Радуловићу за књигу *Слике, формуле, једноставни облици*.

проф. др Данијела Поповић Николић
Филозофски факултет Универзитета у Нишу
Департаман за српску и компаративну књижевност
Е-пошта: danijela.popovic@filfak.ni.ac.rs